

Методичні рекомендації щодо стилістики текстів, які подаються на педагогічну виставку

Не читач повинен вишукувати сенс сказаного письменником, а письменник повинен підлещуватися до читача.

А.П.Єгідес

1. Уникайте банальностей. Стверджувати щось має сенс, якщо можливі зауваження чи протилежні думки.

Наприклад: "Завдання вихователя полягає в тому, аби шляхом систематичної роботи допомагати розвитку позитивних сторін...". Невже хтось думає, що треба виховувати щось негативне?

2. Якщо автор пише для людей, які обізнані з певної науки (це студенти, викладачі, вчителі, вихователі), то бажано використовувати терміни, які зрозумілі людині із середньою освітою. Навіть якщо це монографія для людей з вищою освітою в даній сфері, слід все ж таки орієнтуватися на середній освітній рівень. Адже в науці постійно створюються нові спеціалізовані напрями, і з термінами, наприклад, психолінгвістики може не бути обізнаний конфліктолог, хоча обидві науки (конфліктологія та психолінгвістика) належать психології.

3. Терміни, зрозумілі випускнику середньої школи, можна використовувати без тлумачення. Наприклад, складний термін "*морфема*" вивчається ще в 5 класі. Якщо є потреба використати новий термін - його належить пояснити. Якщо роботу читає спеціаліст з іншої науки (тобто не педагог або вчитель іншого предмету) і **нової інформації для нього буде близько тридцяти відсотків** - має сенс **уточнити використані терміни**, тобто давати визначення понять. Разом з цим користуватися новим терміном без роз'яснення можливо лише за умови, що він був декілька разів розтлумачений раніше у тексті. У даному випадку розраховуємо на читача, який ознайомлюється із матеріалами від початку до кінця, а не вибірково.

В ситуації, коли тлумачити доводиться декілька разів, супроводжуємо це нагадуванням, але кожного разу у новій формі. Наприклад, якщо ми написали "як вже говорилося", то другий раз напишемо "роз'яснення цього вперше ми дали раніше" і таке інше.

Якщо роботу намагаються читати вибірково, тоді має сенс створити спеціальний словничок термінів в кінці роботи.

4. Помилкою може бути і надмірне роз'яснення. Як правило, такі автори доповнюють основну думку багатьма додатковими. До цих додаткових додаються інші додаткові. Робиться це частіше за рахунок ускладнення кожного речення: використовуються вставні слова, підрядні частини, дієприкметникові та дієприслівникові звороти, фрази у дужках.

5. На розуміння тексту впливає ергономіка зорового сприйняття кожного речення. Читач повинен утримувати написане речення в рамках двох-трьох рухів очами по фрагменту, тобто слід писати більш-менш короткими реченнями. Іншими словами, автор має писати так, щоб був видний зв'язок кожного слова з кожним словом. Це можливо, коли довжина речення складає не більше трьох рядків.

6. Дуже добре сприймається речення, в якому присутні і головні, і другорядні члени речення, але всі по одному: підмет, присудок, додаток, означення, обставина. Наприклад:

«Брунер бачить у сприйнятті підсвідому категоризацію».

7. Якщо це не вдається, треба пам'ятати, що, з психологічної точки зору, кожне речення повинно складатися із семи дрібних лексичних одиниць. В даному випадку під лексичною одиницею розуміємо наявні одне-два-три слова, що утворюють окрему змістову одиницю (наприклад, три слова "дошкільний навчальний заклад" об'єднуються в одну змістову одиницю).

8. Якщо якусь думку можна скоротити, висловити її коротко, слід це зробити. Разом з тим не уникаємо "зайвих" слів, які роблять текст ритмічним та мелодійним. Це слова "все ж таки", "отже", "вже", "тобто", "звичайно", "хоча", "можливо сказати" тощо. Рекомендуємо уникати словосполучень типу "треба сказати", "слід відмітити". Якщо автор вживає слова "слід" та "треба", складається враження, що авторові нема про що сказати, аби тільки говорити.

9. Ніякий текст не може створюватися без слідування законам логіки, до яких належить **закон тотожності, закон суперечності, закон виключеного третього, закон достатньої підстави.**

Закон тотожності: будь-яка думка про предмет у процесі даного міркування тотожна сама собі, скільки б разів вона не повторювалась.

Цей закон спрямований безпосередньо проти нечітких, неясних, розпливчастих думок, а опосередковано – проти їх багатозначності. Закон тотожності у вигляді формули записується так: $A \in A$, або $A=A$.

Закон суперечності: два судження, в одному з яких щось стверджується, а в другому це саме, в той же час і тому ж відношенні заперечується, не можуть бути одночасно істинними.

Закон суперечності, як і закон тотожності, відображає якісну визначеність предметів, коли предмет володіє якоюсь ознакою, то не може в той же час не володіти нею.

Формула закону суперечності: A не є не- A , що означає, що не можуть бути одночасно істинними судження A і його заперечення не- A .

Закон виключеного третього формується так: із двох суперечливих суджень про один і той же предмет, в один і той же час і в одному і тому ж відношенні одне неодмінно істинне, друге хибне, третього бути не може.

Зумовлений закон виключеного третього властивостями самих речей, він відображає простий факт, що предмет не може мати даної властивості, або її не має. Не можуть одночасно предмету належати суперечливі ознаки: наявність однієї припускає відсутність другої.

Закон достатньої підстави

Обов'язковою рисою логічно правильного мислення є його доведеність, обґрунтованість. Даний закон нерозривно пов'язаний з цією рисою мислення.

Закон достатньої підстави: достовірною треба вважати тільки ту думку, істинність якої достатньо обґрунтована.

10. Неприємно читати тавтологію. Слід уважно проаналізувати висловлювання на предмет повторення в них змісту. Наприклад, висловлювання із наукових праць: *"Гіпотеза має під собою припущення"*. Заглянемо в словник і знайдемо тлумачення слова *"гіпотеза"*. Це і є *"наукове припущення"*.

11. Спираємось на мовне почуття і цінуємо стилістику української мови. Наприклад, в кінці будь-якої статті подається список використаних або рекомендованих статей та книжок. За звичай він має заголовок *"Список літератури"*. Тоді можливе і словосполучення *"список мистецтв"*. Правильним буде заголовок *"список літературних джерел"*, *"література"*, *"бібліографія"*, але не *"список літератури"*.

12. Часто в роботах присутнє нагромадження відмінків. Найчастіше зловживають родовим відмінком. Наприклад, *"треба виявити умови можливості покращення викладання матеріалу"*. Читається цей вислів з великим напруженням, бо важко запам'ятати, що за чим іде. Щоб усунути цю помилку, треба розірвати ланцюжок і висловити інакше те, що було сказано за допомогою родового відмінку.

Трапляється інша ситуація, коли використовується надмірне перелічення і саме в родовому відмінку.

"В контактах зацікавленості виявляються унікальні індивідуальні якості особистості, а також особливості соціальних груп, організацій, інститутів, до яких вона належить"

13. Граматика української мови настільки гнучка, що дозволяє зловживати і словами в орудному відмінку. Взагалі, не слід зловживати великою чисельністю відмінків. *"Професор дав дисертанту список джерел відомостей про злочинність"*.

14. Треба уникати і великої кількості прикметників. *"Проблема запобігання насильству над дітьми ... породжує багато практичних питань етичного,*

гуманістичного, соціально-економічного, правового, медичного, освітнього характеру...". Правильним буде: "Проблема запобігання насильству над дітьми ...породжує багато *практичних* питань. Сутність їх може бути *етичною і гуманістичною*. Це можуть бути питання *соціально-економічні та правові*. Вони можуть бути *пов'язані з медициною або із системою освіти...*"

15. В українській мові завдяки відмінкам є можливість вільно будувати фразу. Проте треба слідкувати, щоб між функціонально пов'язаними словами не було багато інших слів. В такому випадку зв'язок між ними стає начебто замаскованим. Це унеможливорює легке розуміння висловлювання. Наприклад, *"столяр, що мешкає наді мною, будучи ще підсліпуватим, незважаючи на цей дефект, зробив, до того ж не затримуючи замовлення, тобто достатньо швидко, гарний і дуже зручний, з різьбленими ніжками стілець"*. Слова *"столяр ... зробив... стілець"* розірвані двома довгими словосполученнями. Правильним буде, наприклад, такий варіант переробки цього речення:

"Літній підсліпуватий столяр, незважаючи на серйозний дефект, зробив гарний і дуже зручний стілець із різьбленими ніжками; до того ж зробив достатньо швидко, майже без затримки, бо мешкав наді мною".

16. Пишіть розмовним стилем, так буде зрозуміліше, бо "ближче до серця". Формальної відповідності граматиці все ж таки недостатньо. У наведених вище прикладах автори дотримувалися граматики, але текст читати та розуміти важко. Фраза повинна бути зрозумілою з першого читання, а не після аналізу чи переробки. Якщо текст не містить розмовних зворотів, які вимагають звичної для читача інтонації, то він буде нагадувати ребус перед розшифруванням.

Потрібно, щоб науковець, який створює текст у науковому стилі, утримував у власному мовленні мовленнєві звороти читача. Але і тут є попередження.

В розмовній мові слова часто замінює інтонація, міміка, жести, тому можемо бути вільними у розташуванні слів. Проте в написаному є тільки слова та розділові знаки. Логічний наголос вже неможливо зробити голосом. Тому в **написаному тексті логічний наголос ставиться на стандартних місцях**, наприклад, не на попередньому слові, а на наступному (я пишУ, пишу Я, стоїть

стіл, стіл строїть...)). Тому речення повинно будуватися за цією закономірністю: "епілептоїди люблять, щоб стільці стояли рівно, в рядок". Таке речення буде прочитано наступним чином: "епілептоїди лЮблять, щоб стільці стояли рІвно, в рядОк".

Знайти невдало побудоване речення буває важко. Тому бажано після написання дати прочитати текст колегам. Якщо їхній наголос співпав з авторським, текст залишається без змін.

17. Слідкуємо за правописом. **Якщо на одній сторінці знайдено більше, ніж три помилки, це безграмотність.** Попросіть колег вичитати ваш текст. Слід звертатися до авторитетних словників в ситуації будь-якого вагання щодо правильного написання.

"Стиль викладу може бути художнім і строго науковим. Тут немає протиріччя. Між цими двома стилями немає принципової різниці. Адже і художній текст в певній мірі науковий. Тут теж присутнє співвідношення понять. Вони, зрозуміло, не настільки точні, проте більш емоційні. А наука не може бути занадто сухою. Вона повинна бути хоча б трохи емоційною. Між двома протилежними стилями - публіцистика. І вона може бути ближче то до художньої літератури, то до науки. Можна пригадати, що в художній літературі бувають вставні роздуми соціологічного, психологічного, історичного характеру. Від автора та в мові героїв. Такі роздуми можна зустріти і в Гоголя, і в Толстого, і в Достоевського.

Але можна виділити і науково-публіцистичний стиль. Є жанр науково-публіцистичного есе. Науково-публіцистичним стилем написана більшість газетних і журнальних статей. А суто науковим стилем написані наукові монографії, навчально-методичні посібники"

А.П. Єгідес, доктор психологічних наук

Переклав з російської на українську мову та адаптував матеріали **О.М. Мандровний**, методист Славутиського міського методичного центру Київської області

1. Егидес А.П. Лабиринты мышления, или Учеными не рождаются [Текст]/ А.П. Егидес, Е.М. Егидес. - М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2004. - 320 с.: ил.
2. Основні закони логіки: сутність та характеристика. Реферат [Електронний ресурс]// сайт видавництва "Плеяди". - Текст. дані - К.: 2011 - . - Режим доступа: <http://osvita.ua/vnz/reports/logika/25244/> - Назва з екрана.